

Vittaryds kyrkogård

Sunnerbo kontrakt

Växjö stift

Pernilla Wandestam
Smålands museum rapport 2007:124

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Vittaryds gamla kyrkogård	sid 9
Beskrivning av gamla kyrkogården idag	sid 11
Beskrivning av kyrkogårdskvarteret	sid 14
Vittaryds nya kyrkogård	sid 16
Beskrivning av nya kyrkogården idag	sid 17
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 20
Sammanfattning	sid 24
Ordförklaringar	sid 27

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svengård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremation av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Värend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärgning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härad och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tvetå, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tvetå och Vista härader till stiftet i Växjö.

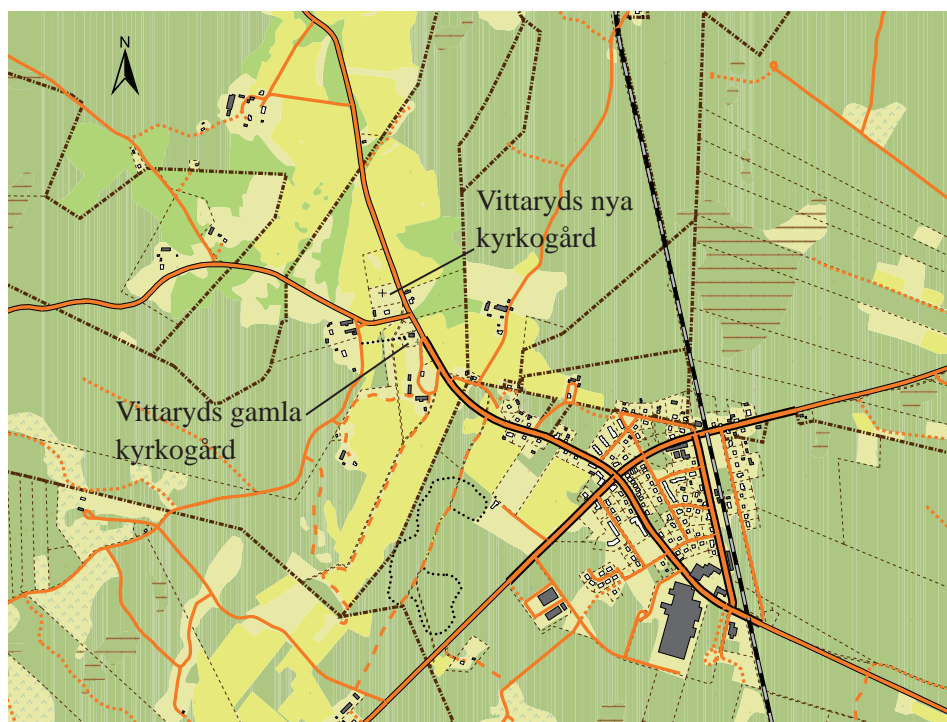
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

VITTARYDS GAMLA KYRKOGÅRD OCH VITTARYDS NYA KYRKOGÅRD

Vittaryds by ligger i Vittaryds socken, Sunnerbo kontrakt, Ljungby kommun,
Kronobergs län, Växjö stift.

0 500 1000 1500 2000 2500 3000 Meters

VITTARYDS GAMLA KYRKOÅRD

Kyrka och kyrkomiljö

Vittaryds kyrka uppfördes under 1400-talet och är belägen på en liten höjd i utkanten av samhället. Kyrkogården är rektangulär till formen och ligger utsträckt i nord-sydlig riktning. Grusgången som sträcker sig från entrén i öster till de västra grindarna, delar kyrkogården i två halvor med klockstapeln på den södra och kyrkan på den norra. Kyrkan, som är en salkyrka, är uppförd i sten och kalkputsad med ett spetsigt sadeltak. Vapenhuset från 1827 ligger i väster och sakristian från 1787 till norr. Kyrkan föregicks av en träkyrka uppförd ett litet stycke öster om den nuvarande. Vid omläggning av den nuvarande kyrkans golv 1827 fann man en av den föregående kyrkans plankor, med inhuggna små gluggar och märken efter järngaller.

Alldeles i närheten av Vittaryds kyrka finns ett äldre gravfält från tiden runt Kristi födelse med 159 gravkullar och två domarringar.

Vittaryds kyrka uppfördes under medeltiden och är belägen på en liten höjd i utkanten av samhället.

Kyrkogårdens historik

Kyrkplatsen har anor från medeltiden och här har genom historien funnits, förutom den nuvarande kyrkan, en äldre träkyrka. De äldsta bevarade gravvårdarna på kyrkogården är från 1500-1600 talet. Under tidigare århundraden har även kyrkorummet använts som begravningsplats. Kyrkogården ramas in av en vackert mossbevuxen kallmurad naturstensmur och i denna har flera äldre gravvårdar hittats.

På ett flygfoto över Vittaryds gamla kyrkogård syns att det under 1950-talet funnits ett antal grusgravar, vilka i dagsläget inte finns kvar. Förutom detta syns att det tidigare gått en grusgång från den östra ingången diagonalt förbi den östra gaveln på kyrkan och fram mot sakristian i norr. Denna finns inte idag.

Domkapitlet sände 1949 ut ett frågeformulär till stiftets kyrkor med frågor om kyrkogårdarna. Bland annat frågades det om kyrkogårdarna hade utvidgats. Det svar som kom var att en ny kyrkogård hade

anlagts ca 100 meter norr om kyrkan, vilken idag omtalas som den nya kyrkogården. Om den gamla kyrkogården har utvidgats något under århundraden finns inga uppgifter om, men troligast är att den fått behålla sin ursprungliga form.

Enskilda gravar var vanliga, men även allmänna gravar fanns. Dessa allmänna gravar gick inte att lokalisera under inventeringen.

Även gravkullar har funnits på kyrkogården men enligt svaren från församlingen 1949 så togs de bort för att gravplanen skulle slätas ut. Den vanliga beläggningen var sand men det fanns även singel. De nya gravvårdarna skulle vara omkring 60-70 cm höga och materialet granit. På dessa stenar fanns namnet på den döde, datum för födelse och död samt gårdsnamn och bibelord/psalm. Två hällar fanns också bevarade, men tyvärr var inskriften på dem väldigt otydlig. Båda är uppförda under 1600-talets mitt. Förutom dessa fanns även flera andra vackra, äldre gravar från 1500-, 1600- och 1700-talen. De flesta utav de gravvårdar som nämns i svaret fanns kvar vid inventeringen.

Vittaryds gamla kyrkogård. Flygfoto från 1957.

Händelsehistorik

- 1400-tal Vittaryds nuvarande kyrka uppförd
- 1697 Klockstapel av klockbockstyp byggd av mästare David från Tofteryd
- 1816 Klockstapel inklädd med brädpanel
- 1911 Planerad rivning av kyrkans klockstapel i samband med ett planerat uppförande av en tornbyggnad på kyrkan. Förslaget genomfördes aldrig
- 1924 Reparation av kyrkans klockstapel
Kyrkans tak av spån ersätts med enkupigt tegel
- 1940 Lillklockan flyttas från klockstapeln till vapenhuset
- 1950 Vittaryds prästgård från 1700-talet genomgår en omfattande renovering
- 1965 Exteriör renovering av kyrkan

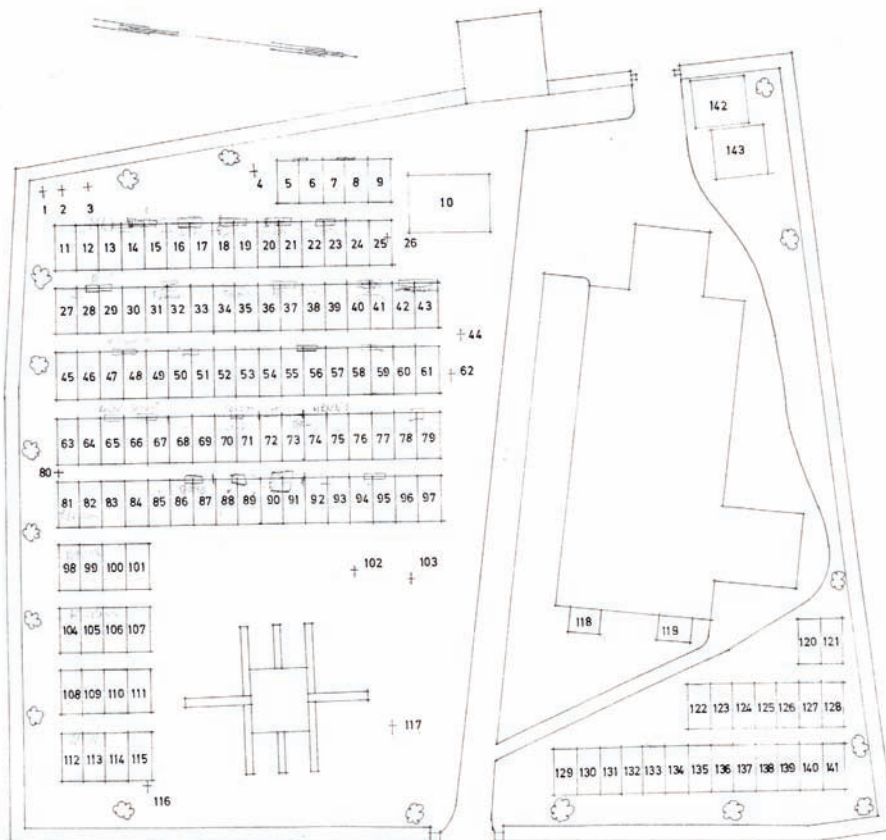
Klockstapel rödfärgas och spåntaket ses över

- 1965 Planer på att överta den gamla kyrkskolan och omvandla den till församlingshem.
- 1984 Installation av automatisk klockringningsanläggning i klockstapeln
- 1997 Handikapptolett inrymd i det på kyrkogården befintliga förrådet
Beslut om dragning av elkabel på Vittaryd kyrkogård. Den aktuella kabeln skall gå från östra sidan av vapenhuset längs med kyrkan och genom öppningen i kyrkogårdsmuren i väster. Åtgärderna är inte av sådant slag att de medför någon väsentlig förändring av kyrkogården.

BESKRIVNING AV GAMLA KYRKOGRÅDEN IDAG

Allmän karaktär

Den gamla kyrkogården i Vittaryd ligger strax norr om samhället Vittaryd i direkt anslutning till medeltidskyrkan, sträcker sig i nord-sydlig riktning och är rektangulär till formen. Kyrkogården omgärdas av en stenmur med två ingångar: en i öst och en i nordväst. På insidan av stenmuren växer en trädkrans av lönn, ask och lind. Kyrkogården delas in i tre mindre gräsområden av den grusgång som sträcker sig mellan de två ingångarna. Det största området ligger i södra delen av kyrkogården där även klockstapeln av modellen klockbockstyp från 1660-talet är uppförd. Kyrkogården är inte indelad i några gravkvarter utan omtalas som ett enda kvarter.

Gravkarta över Vittaryds gamla kyrkogård.

Kyrkogården omgärdas av en fint kallmurad naturstensmur.

I öster leder en trappa upp mot en öppning i stenvuren och huvudingången till kyrkogården.

Kyrkogården omgärdas av en fint kallmurad naturstensmur och är till formen rektangulär och utsträckt i nord-sydlig riktning. På insidan av stenvuren växer en trädkrans med lönn, lind och ask. Delar av muren har farit illa utav träd som vuxit och sprängt undan stenar. I den västra murens södra del har den helt rasat samman efter att ett träd föll under stormen Gudrun 2005. Troligtvis är kyrkogården inte utvidgad, vilket lämnar kyrkogårdsmuren i sin ursprungliga sträckning.

Ingångar

I öster leder en trappa upp mot en öppning i stenvuren och huvudingången till kyrkogården. Den breda öppningen är försedd med sirligt smidda grindpar vilka bärs upp av huggna granitstolpar. Granitstolparna kröns här av två glasade lanternor.

Den nordvästra kyrkogårdsmuren har en ingång som leder direkt in mot kyrkans vapenhus. Även denna ingång är försedd med huggna granitstolpar som håller upp det sirligt smidda grindparet.

Vegetation

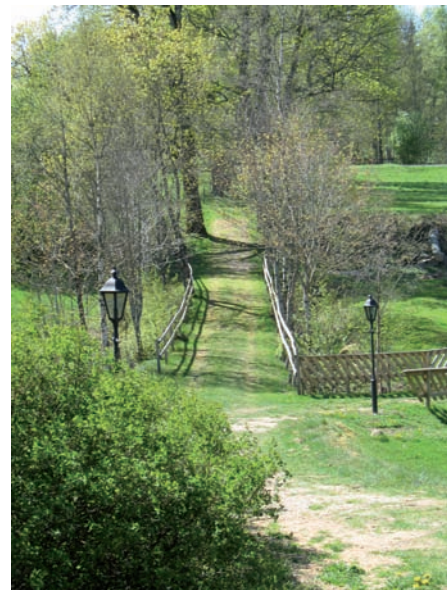
I en krans innanför muren står ett antal storvuxna askar, lindar och lönnar. Det är dessa träd som präglar vegetationen på kyrkogården. Några utav träden står i nära anslutning till stenvuren, vilket gjort att rötter växer in och spränger upp muren.

Hela gravområdet är gräsbevuxet och förutom en storvuxen Rhododendronbuske i sydöstra delen av kyrkogården, förekommer inga häckar eller buskar.

Hela kyrkogården ligger på en höjd med en välkött, kullig ängsmiljö omkring. Från prästgården som ligger ett stenkast väster om kyrkogården, leder en allé upp mot höjden. Den slutar ett stycke ifrån kyrkogården men ger ett vackert intryck till helhetsbilden av kyrkoområdet.

Gångsystem

Huruvida den grusgång som idag finns är ursprunglig eller inte finns inga uppgifter om. Den löper från östra stenvuren

Från prästgården som ligger ett stenkast väster om kyrkogården, leder en allé upp mot höjden.

Grusgången löper genom kyrkogården mellan de båda ingångarna i öster till väster.

diagonalt förbi kyrkan mot nordvästra ingången och sedan en bit runt norra sidan av kyrkan och slutar i höjd med sakristian. På bilder över kyrkan från 1957 ser man att den har samma sträckning nu som då. På flygfotot syns även att det funnits en grusgång från kyrkans östra ingång som löpt diagonalt förbi kyrkans östra gavel bort mot sakristian.

Gravvårdstyper

På kyrkogården finns det en stor spridning av olika gravvårdar och åldrar. De äldsta stenvårdarna är från 1500- och 1600-talet och är delvis stående, låga stenar samt liggande, stora hällar. På några utav de äldre gravvårdarna finns det ingen tydlig inskription längre, utan de står kvar oidentifierbara. Dessutom finns de karaktäristiska högresta diabas- och granitvårdarna från 1800-talets slut och 1900-talets början, ett smideskors från 1842 samt de låga rektangulära vårdarna som härrör från 1950-talet och fram till vår tid.

Några få gravvårdar står uppställda utmed den norra kyrkogårdsmuren. Denna placering verkar de ha haft en längre tid då gravvårdarna idag inte borttages ifrån sin ursprungliga plats. När de idag tas ur bruk får de stå kvar så länge det finns platser, vilket det i dagsläget finns gott om på nya kyrkogården. Den gamla kyrkogården har endast några få gravplatser kvar.

Byggnader

Två byggnader förekommer på Vittaryds kyrkogård. Den ena är klockstapeln från 1667, uppförd i klockbockstyp. Den står uppförd innanför den östra kyrkogårdsmuren söder om den östra ingången. Klockstapeln har ett spånklätt korstak med fyra gavelrösten. Taket kröns av en spånklädd spira, vilken bär upp ett smideskors. På toppen av vardera gavelröste har man placerat ett smideskors. Klockstapelns kvadratiska mittbyggnad har försetts med rödfärgad locklistpanel och de elva stöpelarna vilar på 4 kraftiga korslagda eksyllar. Åtta av stödbenen är snedställda och inklädda med bräder som rödmålats på sidorna. Klockringningen är sedan mitten av 80-talet elektrifierad men innanför dörren vid klockstapelns bas kan man fortfarande se den mekaniska anordning som tidigare användes för att trampa klockorna.

Klockstapeln från 1667 uppförd i klockbockstyp.

Insprängt i den västra kyrkogårdsmuren ligger en rödfärgad förrådsbyggnad med locklistpanel. Taket är lagt med brunrött tegel och upp till dörren på östra sidan leder en ramp till den handikappptalett som byggnaden idag inrymmer. Historien om byggnaden har inte gått att läsa sig till i några arkivmaterial, men troligtvis har den tidigare använts som bårhus. Taket kröns av en vindflöjel med årtal 1693. Om byggnaden är uppförd detta år finns inga uppgifter om.

Ca 100 meter väster om kyrkogården ligger även den röda prästgården med sadeltak och stående panel. Fönsterlister och husknutar är vita och taket är lagt med tegel.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDSKVARTERET

Gamla kyrkogården

ALLMÄN KARAKTÄR

Kyrkogården är rektangulär till formen och ligger utsträckt i nord-sydlig riktning och inrymmer den lilla medeltida långhuskyrkan. Kyrkogården är inte indelad i några kvarter utan omtalas som ett sammanhängande område. Gravstenarna är placerade i enkla linjer och orienterade dels i nordsydlig riktning, dels i öst-västlig riktning. På kyrkogården finner man ett stort antal äldre gravvårdar uppförda från 1500-talet och framåt, men även ett större antal yngre gravar.

GRAVVÅRDSTYPER

Åldersmässigt fördelar sig kyrkogårdens vårdar ganska så jämt över tiden från 1850-talet och framåt. Det finns även ett större antal äldre gravvårdar från 1600 – till 1700-talets mitt, vilket utmärker denna kyrkogård. Det finns flera små låga vårdar från 1600- 1700-tal samt några med otydliga årtal.

Vårdarna är uppförda i främst diabas och grå granit, men det förekommer inslag av röd granit samt ett smideskors från 1842 och en sandsten från 1686. Två utav de äldre gravvårdarna (från 1686 och 1750) är i väldigt gott skick och har tydliga inskriptioner på både fram och baksida.

Förekomsten av titlar och ortsnamn är relativt vanlig på de äldre gravvårdarna. Däremot förekommer inte bibelord och psalmhänvisningar i någon större utsträckning. Exempel på förekommande titlar är sjukvårdssoldaten, häradsdomare, fabrikör, kaptenen och kyrkoherden. Av de ortsnamn som förekommer kan nämnas Feringe, Ljungvillan, Ubboboda och Klockaregård.

Gravar som utmärker sig lite extra utgörs bland annat av det stora ”Andreaskorset” från 1500-talet. Det är ett fristående stenkors i röd granit som huggits ut i ett stycke, men är idag utan inskription. Vården står i mitten av kyrkogården, i nära anslutning till klockstapelns och skall enligt historien ha huggits ut av en man vars fru hastigt dött efter vigselakten.

Här finns också två stora, liggande kalkstenhällar från 1600-talet. Det finns även två gravvårdar med vackert uthuggna stenar från 1600- och 1700-talet. Dessa båda har inskriptioner på både fram och baksida. På kyrkogården finns även ett vackert smideskors ifrån 1842.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kyrkogården har en heterogen karaktär med gravvårdar från många olika tidsåldrar, vilket gör det mindre känsligt för nytillskott. Trots detta bör stor hänsyn tas till de befintliga gravvårdarna på kyrkogården och man bör anpassa nya vårdar efter den karaktär kyrkogården har. Därför bör nytillskott inte sticka ut för mycket i fråga om storlek, formspråk och material. Genom sina hantverksmässiga, konsthistoriska och lokalhistoriska värden är en del utav kyrkogårdens gravstenar ett stort kulturhistoriskt värde och bör därför bevaras för framtiden. Idag finns det mycket plats för nytillskott på den nya kyrkogården och de gravvårdar som tas ur bruk på gamla kyrkogården plockas därför inte bort ifrån sin plats. Flera gravvårdar har fått stora lava-angrepp, vilket i möjligaste mån bör åtgärdas så att inskriptionerna och hantverket blir tydligt. Dessa åtgärder utförs varsamt med en mjuk svamp och ljummet vatten för att inte skada stenarna.

Det smideskors som finns på kyrkogården bör också, om så inte redan är fallet, uppföras på kyrkans inventarieförteckning.

Överst till vänster: Smideskors från 1842

Ovan: Andreaskorset från 1500-talet

Till vänster: Två utav de äldre gravvårdarna (från 1686 och 1750) är i väldigt bra skick och har tydliga inskriptioner på både fram och baksida.

VITTARYDS NYA KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdsmiljö

Strax norr om Vittaryds kyrka ligger Vittaryds nya kyrkogård. Den omringas av ängsmarker samt en mindre by. Kyrkogården ligger enbart ett stenkast ifrån den gamla medeltidskyrkan och den rektangulära kyrkogården delas av en korsgång in i fyra gravkvarter och ramas in av en kallmurad stödmur i natursten, på insidan försedd med en mjukt avrundad jordvall. Innanför muren löper en trädkrans av huvudsakligen lönn och lind. Kyrkogårdens två entréer i öster och söder flankeras av kraftiga, huggna naturstenspelare och är försedda med sirliga smidesgrindar liknande de som finns på gamla kyrkogården. I söder gränsar kyrkogården till kyrkans församlingshem. I änden av den norra grusgången har det anlagts en rofylld meditationsplats med en strilande fontän och två sittbänkar.

Kyrkogårdens historik

Den gamla kyrkogården vid Vittaryds kyrka var under 1870 talets början helt utnyttjad och det bestämdes att det skulle byggas en ny kyrkogård. Det bestämdes även att det skulle uppföras en ny kyrkobyggnad. Meningen var då att byggmaterial skulle tas ifrån den gamla kyrkan. Den nya kyrkogården iordningställdes men när det var slutfört inte pengar för att uppföra den nya kyrkan. Tack vare detta finns den gamla kyrkan kvar än idag.

Något exakt årtal för när kyrkogården anlades går inte att hitta i arkivhandlingarna men troligt är att det var på 1890-talet, vilket går att tyda ut genom de äldsta gravvårdarna från 1890-talet. Om kyrkogården förändrats eller utvidgats under åren finns inte mycket information om i arkiven, men troligtvis har den sin ursprungliga utformning. Det finns inte några äldre fotografier över Vittaryds nya kyrkogård i museets arkiv, vilket gör det svårt att få en bild över hur kyrkogården sett ut under äldre tider.

År 2003 genomfördes vissa förändringar då bland annat de gamla grusgångarna togs upp på kyrkogården, en meditationsplats anlades, en björkspireahäck planterades utmed västra kanten av kyrkogården och de björkar som tidigare stått i korsgången togs ned och utbyttes mot oxlar.

Händelsehistorik

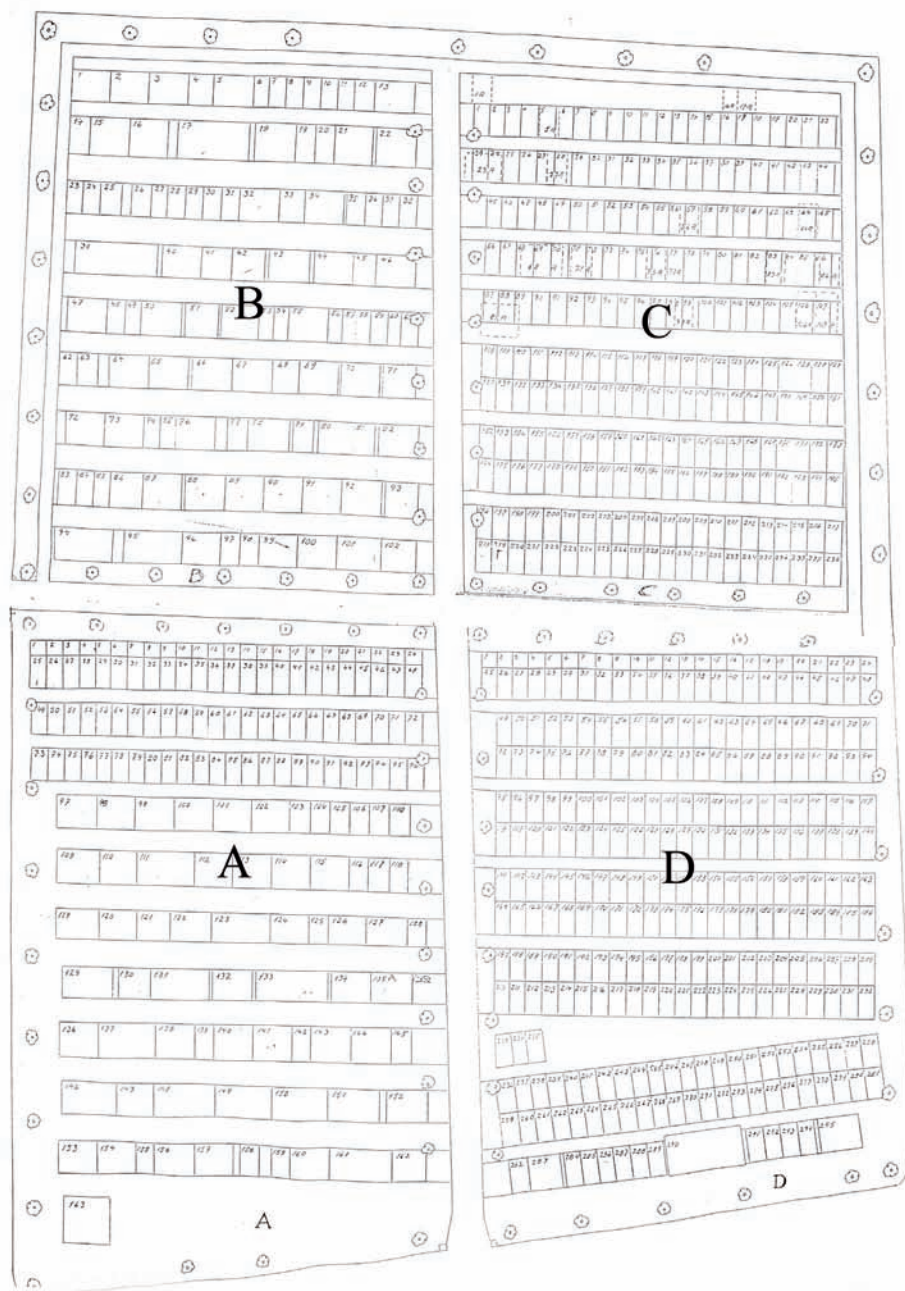
- Ca 1890 Den nya kyrkplatsen anläggs ca 200 meter ifrån den gamla kyrkan.
- 1993 Tillstånd till uppförande av ny ekonomigård på Vittaryds kyrkogård, undertecknad av Pär Lindström.
Tillstånd till tillbyggnad av befintlig ekonomibygnad vid Vittaryds Kyrkogård
- 2003 Björkarna i korsgången ersattes av oxlar.
Luckorna i trädkransen fylldes ut.
En björkspireahäck planterades i väster.
En mur av huggna granitblock byggdes vid parkeringen.
De ursprungliga grusgångarna togs upp.
En meditationsplats anlades med en diagonalställd brunn kantad av tuktade granitblock samt plantering och soffor.
En gjutjärnsurna placerades på en granitsockel i korsgångens mittpunkt.
Viss komplettering av buskar.
Serviceplatser med soptunnor, vattenpost och redskapsställ anlades vid varje ingång.

BESKRIVNING AV NYA KYRKOGRÅDEN IDAG

Allmän karaktär

Kyrkogården ligger ca 200 meter norr om kyrkan och karaktäriseras främst av låga rektangulära gravvårdar, men det förekommer även högresta. Kyrkogården är kvadratisk till formen och omgärdas av en stödmur. Innanför stödmuren står en trädkrans utav lönn och lind. I övrigt förekommer enbart några enskilda buskar utav rhododendron och björkspirea. Kyrkogården har en korsgång som förtydligar indelningen av de fyra gravkvarter den innehåller. Den södra korsgången avslutas med en meditationsplats där det finns en fontän samt några bänkar för reflektion. Innanför stödmuren växer en trädkrans som består av lönn och lind. Längs korsgångarna växer relativt nyplanterade oxlar. Här finns också belysning i form av gjutna enkla gatlyktor.

Gravkarta över Vittaryds nya kyrkogård.

Omgärdning

Den rektangulära kyrkogården delas naturligt utav grusgångarna in i fyra gravkvarter och ramas in av en kallmurad stödmur i natursten. På insidan är den försedd med en mjukt avrundad jordvall. Längs södra sidan av kyrkogården går stödmuren över till en mur av huggna granitblock som avgränsar kyrkogården från parkeringsplatsen. Den västra stödmuren är försedd med en låg häck utav björkspirea.

Ingångar

Kyrkogården har två entréer, en i öster och en i söder. Dessa flankeras av kraftiga, huggna natursten-spelare som är försedda med dubbla, sirliga smidesgrindar liknande grindarna på gamla kyrkogården. Den södra gränsar till kyrkogårdens och församlingshemmets parkeringsplats. Precis innanför de båda ingångarna finns kyrkogårdens två serviceplatser.

Vegetation

Innanför muren omringas kyrkogården av en trädkrans bestående av lönn och lind. Längs den norra och södra muren finns storvuxna träd medan de på östra och västra sidorna är relativt nyplanterade. På den västra stödmuren finns även en nyplanterad björkspireahäck. Utspritt på hela området växer enstaka buskar utav rhododendron och björkspirea.

I det nordöstra hörnet av kvarter A och det sydöstra hörnet utav kvarter B har det planterats idegranar för att markera serviceplatserna. Alla fyra gravkvarter är bevuxna med gräs och det förekommer inte några rygghäckar i gravlinjerna. Intill den sydöstra kyrkogårdsmuren växer en trädallé av lönn som markerar vägen upp mot parkeringen utanför kyrkogården.

Gångsystem

Kyrkogården indelas i fyra kvarter, vilka förtydligas av den grusade korsgången mellan dessa. Grusgångarna återupptogs 2003 då de varit bevuxna med gräs under en längre tid. Kvarteren är i övrigt helt gräsbevuxna. Grusgångarna går från söder till norr och från öst till väst. Korsgångens mitt markeras med en granitsockel krönt av en gjutjärn för mindre blomsterplanteringar. Längs med grusgångarna finns det gatlyktor uppförda i gjutjärn. I slutet utav den norra grusgången har det anlagts en meditationsplats där det ska finnas tid för eftertanke. Här har det uppförts en diagonalställd fontän kantad av tuktade granitblock samt två soffor.

Korsgångens mitt markeras av en granitsockel krönt utav en gjutjärnsurna.

Kyrkogården ramas in av en kallmurad stödmur i natursten.

Gravvårdstyper

Kyrkogården anlades vid 1800-talets slut början och har inte några gravvårdar äldre än från 1890-talets slut. Främst karaktäriseras kyrkogården av låga rektangulära gravvårdar från 1950-talet och fram till vår tid, men det finns även ett större antal högresta diabaser från 1920-talet. Dessutom finns det ett flertal gravar i fri form från senare tid.

Några utav gravvårdarna har tidigare varit grusgravar men dessa har under årens lopp besåtts med gräs.

På gravvårdarna förekommer det ofta ortsnamn där de gravsatta härrört ifrån. Bibelord och psalmhänvisningar är mindre vanligt och titlar förekommer inte i någon större utsträckning. Kyrkplatsen har idag flera kvarter med mycket plats för nytillskott och därför framstår den som lite ödslig.

Byggnader

Sydväst om kyrkogården och i direkt anslutning till parkeringsplatsen, ligger en ekonomibygnad uppförd 1993. Denna inrymmer garage och personalrum m.m. åt kyrkogårdsförvaltningen. Byggnaden är slamfärgad och klädd med locklistpanel och taket är klätt med brunrött betongtegel. Förvalningshemmet ligger söder om den nya kyrkogården och har tidigare varit en folkskola. Det är en röd byggnad med vita fönsterlister i tre våningar med locklistpanel och brunrött betongtegel.

Södra ingången vid Vittaryd nya kyrkogård.

Innanför muren omringas kyrkogården av en trädkrans bestående av rödodendron och björkspirea.

Församlingshemmet vid Vittaryds nya kyrkogård.

Ekonomibygnad inrymmandes bl.a. garage.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarteret ligger i det sydöstra hörnet av kyrkogården och ger ett enhetligt uttryck. Det är de låga rektangulära vårdarna som karaktäriserar kvarteret och gravvårdarna går främst i svart diabas och grå granit, men även röd granit är väl representerad. I kvarteret finns även nya gravvårdsmaterial representerat såsom hallandia och labrador. Gravvårdarna är vända med inskriptionerna åt väster och står i enkla gravlinjer. Området är bevuxet med gräs och det finns enstaka buskar utspritt över kvarteret. I det sydöstra hörnet står en stor monumental gravvård i diabas med en hög stenram, även den i diabas.

GRAVVÅRDSTYPER

Främst karaktäriseras området av låga rektangulära gravvårdar från 1950-talet och framåt och det finns fortfarande platser för att uppföra nya gravvårdar. Gravvårdarna är uppförda i diabas och grå granit med inslag av röd granit. Många utav de yngre gravvårdarna har fått en fri form, men har ändå anpassats i höjd till de övriga gravvårdarna.

En gravvård som utmärker sig mer än de andra gravvårdarna ligger i det sydöstra hörnet. Det är en stor monumental diabasgrav med en hög stenram.

I kvarter A är förekomsten utav Ortsnamn på gravvårdarna vanlig medan titlar, psalm- och bibelhänvisningar inte förekommer i någon större utsträckning. Några utav de orter som förekommer på gravvårdarna är Dalhem, Alebo, Svedjan, Åbjörnaboda, och Gylleboda. Exempel på titlar som förekommer är smedsmästare, pastor, ämneslärare och typograf. På några av kvarterets gravvårdar förekommer även kortare texter såsom ”Älskad – Saknad” samt ”Stilla inom tidens gränser evighetens sol går upp”.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarteret har ett heterogent uttryck med gravvårdar från flera tidsåldrar, vilket gör det mindre känsligt för nytillskott. Nytillskott med friare utformning och material bör uppföras och utformas på ett sådant vis att karaktären på kvarteret bibehålls. Hänsyn bör tas till kvarterets lågt hållna skala och vårdarna kan med fördel uppföras i den grå/svarta färgskalan. Gravvårdarna bör så långt det är möjligt bevaras i kvarteret sedan gravrätten gått ut eller alternativt återanvändas.

Kvarter B

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarteret är beläget i kyrkogårdens sydvästra hörn och karaktäriseras utav flera högresta diabasgravar samt lägre rektangulära gravvårdar i diabas och grå granit. Detta kvarter har använts sedan 1900-talets början och det finns även två vårdar från tiden alldeles innan 1900. Gravvårdarna står uppställda med inskriptionerna mot öster och de enkla gravlinjerna går i nordsydlig riktning. Området är gräsbevuxet och endast ett fåtal buskar växer slumpmässigt i kvarteret. I det sydöstra hörnet av kvarteret finns även en serviceplats som markerats med en låg häck utav idegran.

GRAVVÅRDSTYPER

De flesta av kvarterets gravstenar härrör från tidigt 1900-tal och är uppförda i diabas och grå granit, men med några inslag utav röd granit. Karaktären på kvarteret är heterogen med både de högresta stenarna i diabas från 1900-talets början och låga rektangulära gravvårdar från 1920-talet och fram till våra dagar. Flera utav de högresta diabaserna har en obeliskliknande utformning. På området finns ett större antal familjegravar och några utav dessa har tidigare varit grusgravar. Några stenramar finns dock inte kvar. Två smala låga gravvårdar uppförda i diabas, härrör från tiden strax innan 1900.

Ortsnamn förekommer i stor utsträckning och titlar förekommer också en del. Däremot finns det inte många psalm- och bibelordshänvisningar. Exempel på Ortsnamn som förekommer är Feringe, Jonsboda, Hult, Arnelund, Kalfhagen och Lindhult. Bland de titlar som förekommer kan nämnas Skräddarmästaren, Lantbrukare, Hemmansägare, Lärarinnan, Skogsvaktaren och Godsägare.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Då detta kvarter främst karaktäriseras utav högresta diabasvårdar och låga rektangulära vårdar bör nytillskott uppföras med hänsyn till dessa. Kvarteret skiljer sig från de andra tre genom sin något högre karaktär och är också det äldsta kvarteret på kyrkogården med de äldsta gravvårdarna. Färgskalan är främst grå/svart. Genom sina hantverksmässiga, konsthistoriska och lokalhistoriska värden är en del utav kvarterets gravstenar extra kulturhistoriskt intressanta och bör i möjligaste mån bevaras i kvarteret sedan gravrätten löpt ut, alternativt återanvändas. Flera utav de äldre gravvårdarna har fått stora lavaangrepp, vilket i möjligaste må bör åtgärdas så att inskriptionerna och hantverket blir tydligt. Dessa åtgärder bör utföras varsamt med en mjuk svamp och ljummet vatten för att inte skada stenarna.

Monumental diabasgrav i det sydöstra hörnet utav kvarter A.

Det är de låga rektangulära vårdarna som karaktäriserar kvarter A och gravvårdarna går främst i grå/svart färgskala men även nya material såsom hallandia och labrador finns representerade.

Ovan: Karaktären på kvarter B är heterogen med dels de högresta diabaserna från 1900-talets början och dels de låga rektangulära gravvårdarna från 1920-talet och fram till våra dagar.

Till höger: Gravvård från 1898. En av de gravstenar som är från tiden strax innan 1900-talet.

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter C ligger i kyrkogårdens nordvästra hörn med gravlinjerna i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är vända med inskriptionerna åt öster och området är liksom de övriga kvarteren helt gräsbevuxet och bara någon enstaka buske växer i kvarteret. I detta kvarter finns idag få gravvårdar och därför finns här mycket plats för nytillskott. Kvarteret har en låg karaktär och gravvårdarna är uppförda i diabas och grå- samt röd granit. Åldrarna på gravvårdarna spänner från 1900-talets början till dags datum. Det finns även en gravsten som härrör från tiden strax innan 1900.

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarteret har ett väldigt heterogent uttryck med inslag utav olika typer av gravvårdar. Här förekommer låga rektangulära gravstenar i röd och grå granit och samt diabas, men även ett gjutjärnskors från 1996 och ett par små hällar i diabas. En smal, låg diabasvård är uppförd 1898. Här finns också några nytillskott av mer fri utformning och nya material såsom hallandia och labrador.

På gravvårdarna är varken bibelord, titlar och psalmhänvisningar vanliga. Däremot förekommer ortsnamn på de flesta utav gravarna. Exempel på orter som förekommer är bland annat Jonsboda, Torsborg, Erikstad och Johanneshus. Några utav de få titlar som förekommer är dock vågmästare, godsägare och hemmansägare.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Då detta kvarter har gravvårdar från flera tidsåldrar och är av heterogen karaktär är det mindre känsligt för nytillskott. Färgskalan är främst grå/svart. Hänsyn bör tas till kvarterets lågt hållna skala vid nytillskott. Genom sina hantverksmässiga, konsthistoriska och lokalthistoriska värden är en del av kvarterets gravstenar extra kulturhistoriskt intressanta och bör i möjligaste mån bevaras i kvarteret sedan gravrätten löpt ut för att bibehålla karaktären, alternativt återanvändas.

Ovan: Kvarter C har en låg karaktär och gravvårdarna är uppförda i diabas och grå- samt röd granit.

Till höger: I kvarteret står ett gjutjärnskors från 1996.

Kvarter D

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter D ligger i det nordöstra hörnet av kyrkogården och gravlinjerna står uppställda i nord-sydlig riktning. I det nordöstra hörnet finns två monumentala gravvårdar uppställda i öst-västlig riktning. Detta kvarter skiljer sig ifrån de övriga då några utav gravlinjerna står uppställda i dubbla gravlinjer. Gravområdet är precis som på de andra kvarteren helt gräsbeklätt och med slumpmässigt utplacerade buskar. Gravvårdarna i detta kvarter har ett tidsspänn som sträcker sig från 1940-talet till vår tid. De har en låg karaktär och färgskalan är relativt ljus med ett antal yngre marmorvårdar och ljust grå granit. Området har fortfarande mycket plats för nytillskott.

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarteret ger ett heterogent uttryck när det gäller utformningen utav gravvårdarna, men har en enhetligt lågt hållen karaktär. Gravstenarna är främst uppförda i grå granit med några få inslag av röd granit och diabas. Flera utav de yngre gravvårdarna har fått ett mer fritt uttryck och även nya material såsom halandia och labrador har använts. Dessutom förekommer två marmorvårdar och två vårdar av mer monumental art. De två monumentala vårdarna står uppförda i öst-västlig riktning i det nordöstra hörnet utav kvarteret, direkt anslutna till stödmuren.

På gravvårdarna finns ofta ortsnamn såsom Jonsboda, Ingelstad, Näsbacker och Bokelund. Däremot är titlar och bibelord inte så vanligt förekommande. Utav de titlar som förekommer finns Elektriker, Godsägaren, Fabrikör, Stationskarl och Lantbrukaren. På gravstenarna finner man ibland kortare texter såsom "Gläds åt att de levtt" samt "Vad rätt du tänkt, vad du i kärlek vill. Vad skönt du dröm, kan ej av tiden härjas".

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarter D är det yngsta kvarteret på kyrkogården med ett tidsspänn som sträcker sig mellan 1940-talet till våra tider. Vid nytillskott bör hänsyn tas till den lågt hållna karaktären samt den ljusa färgskalan. Eftersom de flesta gravvårdarna ställts i dubbla gravlinjer bör man fortsättningsvis ställa nytillskott enligt denna princip för att skapa en enhetlighet i kvarteret.

Då flera utav kvarterets gravar är av sådan hantverksmässig, lokalhistorisk och konsthistorisk karaktär bör de bevaras i kvarteret även när gravrätten löpt ut, alternativt återanvändas.

Gravvårdarna i kvarter D har ett tidsspänn som sträcker sig från 1940-talet till vår tid. De har en låg karaktär och färgskalan är relativt ljus med ett antal yngre marmorvårdar.

Två monumentala gravvårdar i kvarter D.

SAMMANFATTNING

Vittaryd kyrka byggdes på 1400-talet och ligger belägen på en liten höjd strax utanför samhället Vittaryd. Kyrkogården omgärdas utav en gråstensmur och innanför denna växer en trädkrans. Ingångar till kyrkogården finns i öster och väster och mellan ingångarna löper en grusgång diagonalt över kyrkogården. I den östra delen utav kyrkogården står klockstapel från 1667 och insprängt i den västra stenmuren står en förrådsbyggnad som idag inrymmer en handikapptolett. Kyrkogården har troligen använts under alla tider det stått en kyrka på platsen. Det är en liten kyrkogård som inte indelad i några kvarter. Det sker än idag begravningar på kyrkogården men det finns enbart ett fåtal gravplatser kvar för nytillskott.

Som på många mindre landsortskyrkogårdar har omsättningen av gravvårdar varit stor och kyrkogården har en mångfasetterad och skiftande karaktär, vilket är vanligt på mindre landsortskyrkor. Detta gör också kyrkogården överlag mindre känslig för nytillskott. Dessa bör dock utformas och placeras med varsamhet och hänsyn till de befintliga gravvårdarna. Kyrkogården inrymmer många små gamla gravstenar vilket är ovanligt och "Andreas-korset" är unikt i sitt slag. Genom sina lokalthistoriska, konsthistoriska och hantverksmässiga värden är en del av kyrkogårdens gravstenar av extra kulturhistoriskt värde. Därför bör dessa i möjligaste mån bevaras på sin plats även efter det att gravrätten gått ut.

På gravvårdarna vid gamla kyrkogårdsplatsen är det vanligt med ortsnamn och även titeln på den avlidne. Gravarna vittnar om ett skiftande ideal och många gånger om en stor hantverksskicklighet. Tack vare de personnamn, titlar och ortsnamn som ryms på Vittaryds gamla kyrkogård får man en mängd information om lokalhistorien.

Nya kyrkogården är förhållandevis ung och har därför inte gravar äldre än från tiden strax innan 1900-talets början. Kyrkogården, som inrymmer fyra kvarter, är relativt liten och omgärdas utav en stödmur samt en trädkrans. Ingångar finns både i öst och i söder och söder om kyrkogården står församlingshemmet. Trots kyrkogårdens lilla storlek finns det mycket plats för nytillskott.

Nya gravvårdar bör utformas och placeras med varsamhet och hänsyn till kvarterens inbördes olika karaktär och inte skilja sig för mycket från dem i fråga om storlek, formspråk och material. Liksom på många landsortskyrkor är beståndet utav nya och gamla gravvårdar väldigt blandat i gravkvarteren och detta gör kyrkogårdarna mindre känsliga för nytillskott. När vårdarna senare börjar tas ur bruk kan de med fördel stå kvar på sin ursprungliga plats eller återanvändas för att bibehålla karaktären i kvarteren.

Kyrkogården är relativt ung men gravvårdarna vittnar trots detta om skiftande ideal och många gånger om en stor hantverksskicklighet. Gravvårdarna rymmer en mängd information om person- och lokalhistoria i form av personnamn, ortsnamn och titlar samt utformningen utav gravvården. På Vittaryds nya kyrkogård förekommer titlar såsom godsägare, lärarinnan, vågmästare, typograf, pastor, hemmansägaren och smedsmästare, vilka alla vittnar om kunskaper, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten.

ARKIV OCH LITTERATUR

Följande arkiv och litteratur har nyttjas i samband med inventeringen:

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Klipparkivet vid Smålands museum: Vittaryds kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Lessebo kommun, Byggärenden, Vittaryds kyrka.

Vassi Heidi, red, 1998, Kyrkobyggnader i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obeliskerna är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejdade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.